

4. *Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М.* Організаційно-правове забезпечення реформування земельних відносин в аграрній сфері (підсумки і проблеми) // Землевпорядний вісник . – 2003. - №3- С.18-24.
5. Методика грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів // Земельні відносини в Україні: Законодавчі акти та нормативні документи / Держкомзем України. – К.: Урожай, 1998. – С.385-391.
6. *Новіков О.* Проблеми теорії та практики існуючої грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. «Землевпорядний вісник». № 2. 2006. – С. 55-57.
7. *Скрипник Я.П.* Агрорландшафтні системи Чернівецької області, проблеми використання та оптимізації: Автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.00.01/ - Чернівці: Рута. 2002.-20ст.
8. *Сухий П.О.* Оцінка ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств України в умовах становлення ринкових відносин // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наукових праць-Тернопіль: Економічна думка, 1998.-С. 325-328.
9. *Сухий П.О., Заячук М.Д.* Сільськогосподарська спеціалізація території та чинники її формування // Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра // Зб. наук. праць. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С. 138-139
10. *Шиян Д.* Грошова оцінка земель: методика, методологія // Економіка України. – 1998. - № 11. – С. 60.

Summary:

Yaroslav Zhupans'kyi, Oleksandr Fedorutsa, Myroslav Zayachuk. ON THE POINT OF AGROLANDSCAPE APPROACH WHILE MONEY ESTIMATION OF EARTHS OF THE AGRICULTURAL SOILS.

The methodological approaches of money estimation actions of agricultural soils are considered. The comparison of money estimation indexes of agricultural soils and the productivity of them in the cut of agrolandscape areas on the example of Prut-Dnistrovskyi foundary line of Chernivtci region is carried out.

Надійшла 20.10.2008р.

УДК 991.9:502

Любомир ЦАРИК

**ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ
ЛАНДШАФТНИХ РАЙОНІВ ПОДІЛЛЯ: ПІДХОДИ ДО ЇЇ
ПРОСТОРОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ**

Ландшафтне різноманіття – це поєднання унікальних і типових лісових, лучних, болотних, степових, гірських, рівнинних, морських, річкових і інших угруповань певної території. Кожен ландшафт є неповторним і особливим навіть за умови його типовості для даного регіону. Ландшафти є основними об'єктами природозаповідання, вони формують ландшафтну та біогеографічну особливість кожного природного регіону.

Сучасні екологічні спостереження і оцінки показують, що збереження генофонду будь-якого регіону, його ландшафтного багатства можливе за умови 10-15% заповідності і залученні у структуру регіональної екомережі 40-60% загальної території.

Існуюча мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Поділля зважаючи на різноманітні історичні особливості її формування має істотні відмінності у границях як одиниць адміністративного поділу, так і таксонів фізико-географічного районування, а відтак є неоднорідною в територіально-функціональному відношенні. Аналіз мережі територій і об'єктів природно-заповідного фонду поданий в працях В.П. Брусак, Р.М. Гнатюка, Ю.В. Зінька, Я.С. Кравчука [1], Г.І. Денисика, В.С. Любченка [4], А.В. Гудзевича [2,3], Л.П. Царика [9], П.Л. Царика [10], Т.Л. Андрієнко, Р.Я. Арап, Р.Г. Білик [5] та інших.

Обґрунтоване забезпечення виділів фізико-географічного районування заповідними об'єктами певних рангів, які б відповідали визначальним зональним та азоніальним регіональним рисам природи, – як зазначає В.М. Пашенко [8], – має бути визначено сутнісно, генетично за системою характерних показників. Це означає, що певному рангу фізико-географічних таксонів відповідатиме певний ранг заповідних територій, зокрема: біосферний заповідник – природній зоні, підзоні; фізико-географічній гірській країні; природний заповідник, природний національний парк – фізико-географічному краю, фізико-

географічній області чи декільком областям; заказник, регіональний ландшафтний парк – фізико-географічному району, районам; пам'ятка природи, заповідне урочище – ландшафту і його морфологічним одиницям: місцевостям, урочищам (Рис. 1). Такий поділ можна вважати умовним, однак він даватиме можливість репрезентувати заповідними об'єктами ландшафтні структури території і тим самим забезпечувати збереження ландшафтного різноманіття регіону.

Аналіз територіальної організації об'єктів заповідної мережі Поділля показав істотну її відмінність за фізико-географічними районами (ФГР). Ландшафтне різноманіття найефективніше охороняється у великоплощадних заповідних територіях і об'єктах площею понад 500 га. Такі біоцентри є відносно великими за своїми розмірами і створюють умови для стабільного функціонування і розвитку локальних геосистеми. У зоні широколистяних лісів Поділля зосереджено 68,5% великих біоцентрів в межах заповідних територій, що свідчить про найвищу у регіоні ступінь збереженості природних ландшафтів, високу територіальну насиченість такими біоцентрами, а також про високу забезпеченість ними збереження біотичного різноманіття. Лісостепову зону Поділля репрезентує 26,7% великих заповідних біоцентрів, що свідчить про невисокий рівень заповідності території, невисоку територіальну насиченість такими біоцентрами, відносно нижчу за попередню зону забезпеченість ними збереження біотичного різноманіття. Зону мішаних лісів репрезентує тільки 4,6% великих біоцентрів, що зумовлено її фрагментарною поширеністю в межах Поділля, а також низьким рівнем заповідності окремих фізико-географічних районів.

Рис. 1. Відповідність заповідних категорій певним таксонам фізико-географічного районування

Стосовно заповідності фізико-географічних районів спостерігаються наступні особливості. Високою є заповідність у восьми фізико-географічних районів, яка перевищує пересічноукраїнський показник. Ці райони репрезентують ландшафти п'яти фізико-географічних областей, трьох природних зон (Табл.1.). Найвищі показники заповідності характерні для Західно-Подільської височинної області зони широколистяних лісів – 13,37% (з урахуванням тільки заповідної зони ПНП „Подільські Товтри”) та області Житомирського Полісся зони мішаних лісів – 12,46%. Такий ступінь заповідності дає можливість належно оберігати і відтворювати ландшафтне різноманіття території і відповідає кращим європейським стандартам. Високою є заповідність ландшафтів області Малого Полісся в межах Поділля, яка складає 8,0%, а також заповідність частини Південно-Подільської височинної області у межах досліджуваної території – 8,82%. Такі показники наближаються

Заповідність фізико-географічних районів Поділля

№ у схемі ФГР	Природна зона, край, область, фізико-географічний район	Орієнтовна площа, га	Кількість заповідних об'єктів (у т. ч. великоплощадних)	Орієнтовна площа заповідних територій, га	Щільність запов. об'єктів, од./га/ Заповідність, %
Зона мішаних лісів, Поліський край					
<i>Область Малеого Полісся</i>					
10	Радехівсько-Бродівський	35110	19 (2)	5500	0,05/15,66
11	Смигівсько-Славутський	62560	30 (2)	2300	0,049/1,08
<i>Область Житомирського Полісся</i>					
19	Корецько-Новоград-Волинський	21330	3 (1)	180	0,014/0,84
22	Баранівсько-Високопічанський	104497	21 (3)	15500	0,02/14,83
Зона широколистяних лісів. Західно-Український край					
<i>Волинська височинна область</i>					
47	Острозько-Гошанський	31270	4(-)	100	0,013/0,32
<i>Розтоцько-Опільська горбогірна область</i>					
52	Миколаївсько-Бережанський	99410	48 (5)	4500	0,05/4,53
54	Ходорівсько-Бучацький	94910	61 (10)	10400	0,06/4,58
<i>Західно-Подільська височинна область</i>					
55	Вороняцький	62100	6 (1)	600	0,09/0,96
56	Зборівсько-Теребовлянський	276000	76 (7)	3500	0,03/1,27
57	Гримайлівсько-Гусятинський	121200	37(7)	13000	0,03/10,73
58	Збарзько-Смотрицький (Товтровий)	320000	80 (14)	30000	0,025/9,37
59	Чортківсько-Кам'янець-Подільський	344980	290 (15)	60000	0,084/17,4
<i>Середньоподільська височинна область</i>					
60	Кременецький	79000	38 (7)	5500	0,048/7,0
61	Вілійсько-Ізяславський	123100	29 (8)	2550	0,023/2,07
62	Грицівсько-Любарський	103300	14 (1)	380	0,013/0,36
63	Лановецько-Теофіпольський	260950	66 (9)	4500	0,025/1,72
64	Старокостянтинівсько-Хмельницький	190100	20 (2)	550	0,01/0,29
65	Підволочисько-Авратинський	260250	29 (4)	1500	0,01/0,57
66	Красилівсько-Ярмолинецький	417300	54 (12)	2500	0,01/0,60
67	Меджибізько-Деражнянський	178300	28 (8)	5000	0,015/2,8
68	Верхньоушицький	182700	28 (5)	700	0,015/0,38
69	Нижньоушицький	75500	10 (6)	4000	0,013/5,3
Лісостепова зона. Подільсько-Придніпровський край.					
<i>Північно-Західна Придніпровська височинна область</i>					
74	Калинівсько-Козятинський	223900	11 (-)	100	0,005/0,04
75	Липовецько-Погребищенський	259940	17 (2)	250	0,006/0,1
<i>Північно-Східна Придніпровська височинна область</i>					
77	Ружинсько-Сквирський	57000	1 (1)	700	0,002/1,23
<i>Придністровсько-Східно-Подільська височинна область</i>					
82	Ялтушківсько-Копайгородський	123000	31 (3)	450	0,025/0,36
83	Митківсько-Клембівський	109000	18 (-)	150	0,016/0,13
84	Жмеринсько-Шаргородський	190000	20 (1)	300	0,01/0,16
85	Могилів-Подільсько-Ямпільський	91500	42 (9)	2500	0,045/2,73
86	Томашпільсько-Піщанський	102300	13 (1)	300	0,012/0,29
<i>Середньо бузька височинна область</i>					
87	Барсько-Літинський	219500	53 (7)	2600	0,024/1,18
88	Браїлівсько-Тулчинський	220000	37 (6)	1300	0,016/0,59
89	Гнівансько-Гайсинський	360000	44 (3)	1700	0,012/0,47
90	Ладижинсько-Бершадський	274900	46 (5)	3500	0,017/1,27
<i>Центральнопридніпровська височинна область</i>					
91	Оратівсько-Монастирищенський	67500	3 (1)	400	0,004/0,59
92	Умансько-Маньківський	82000	7 (-)	50	0,0085/0,06
<i>Південно-Подільська височинна область</i>					
97	Балтсько-Савранський	98000	13 (3)	6000	0,013/8,82

до оптимальних величин і сприяють надійному збереженню ландшафтного різноманіття територій. Саме на зазначених територіях формуватимуться три із п'яти ключові території загальнонаціонального значення (Медоборська, Княжпільсько-Совиярська, Чечельницька). Зону мішаних лісів Поділля належно репрезентуватимуть дві ключові території регіонального статусу - Середньогоринська і Мальованківська .

На цьому фоні є високою репрезентативність окремих фізико-географічних районів вказаних фізико-географічних областей. Зокрема, в межах Збаразько-Смотрицького (Товтрового) ФГР знаходиться державний заповідник, природний національний парк і 35 заказників загальнодержавного і місцевого значення, що забезпечує високий показник заповідності району на рівні 9,37%. У Чорківсько-Кам'янець-Подільському фізико-географічному районі зосереджено регіональний ландшафтний парк, природний національний парк і 26 заказників різних рангів, що сприяє підтриманню одного із найвищих показників заповідності території на Поділлі – 17,4 %.

Водночас у одинадцяти фізико-географічних районів показники заповідності території знаходяться в межах 1-4,99%. Це незначний рівень заповідності території нижче пересічно українського показника, який свідчить про відсутність у межах цих територій заповідних об'єктів вищих рангів, невисокий рівень організації заповідної справи. До цієї групи фізико-географічних районів входять: Смигівсько-Славутський, Миколаївсько-Бережанський, Ходорівсько-Бучацький, Зборівсько-Теребовлянський, Вілійсько-Ізяславський, Лановецько-Теофіпольський, Меджибізько-Дережнянський, Ружинсько-Сквирський, Могилів-Подільсько-Ямпільський, Барсько-Літинський та Ладжинсько-Бершадський – представники семи фізико-географічних областей. Аналіз цих територій на предмет заповідності дає підстави стверджувати про наявні природні об'єкти для подальшого заповідання.

У найбільш проблемну групу із вісімнадцяти фізико-географічних районів з найнищим показником заповідності (0,04 -0,99 %) входять території п'яти фізико-географічних областей: Середньо-Подільської височинної області широколистяних лісів та 4-х областей лісостепової зони. Зайнята ними частка земельного фонду Поділля складає 41,4%. Незадовільний стан заповідності тут зумовлений відсутністю цілеспрямованої стратегії розвитку заповідної справи за умови наявності потенційних заповідних територій.

Зокрема відсутні заповідні об'єкти категорії заказник в Острозько-Гоцанському ФГР Волинської височини; в межах Корецько-Новоград-Волинського ФГР Житомирського Полісся є тільки 1 ландшафтний заказник; у Вороняцькому ФГР Західно-Подільської височини представлений 1 загальнозоологічний заказник. Неналежно репрезентовані заповідними об'єктами фізико-географічні райони Північно-Східної Придніпровської височинної області, у Ружинсько-Сквирському ФГР знаходиться тільки 1 ландшафтний заказник; Центральнопридніпровської височини Оратівсько-Монастирищенський ФГР (2 невеликі заказники), Умансько-Манківський ФГР (1 ландшафтний заказник); Північно-Західної Придніпровської височинної області у Калинівсько-Козятинському районі зосереджені три невеликі за площею ботанічні заказники, які знаходяться на межі Середньобузької височини. Картосхема (рис. 2) відображає ступінь репрезентативності заповідними об'єктами території фізико-географічних районів Поділля.

Заходи з оптимізації територіально-функціональної структури ПЗФ Поділля базуватимуться на декількох принципових положеннях. Зокрема:

- природні комплекси кожної фізико-географічної області повинні бути репрезентовані у природному заповіднику чи ПНП;
- кожний із ландшафтних районів повинен бути репрезентований у перспективній екомережі природним ядром у складі заказника чи РЛП площею понад 500 гектарів;
- функціональна структура ПЗФ ландшафтних районів повинна бути максимально повною.

Так, на найближчу перспективу, у межах Поділля запроєктовано створення таких

базових заповідних територій:

- Кременецького ПНП та ПНП „Верхнє Побужжя” у Середньо - Подільській височинній області;
- ПНП „Мале Полісся” на малополіських теренах Поділля;
- ПНП „Дністровський каньйон” у Західно-Подільській височинній області;
- Центрально-Подільського природного національного парку у Середньо - Бузькій височинній області;
- Чечельницького природного заповідника на теренах Південно-Подільської височинної області.

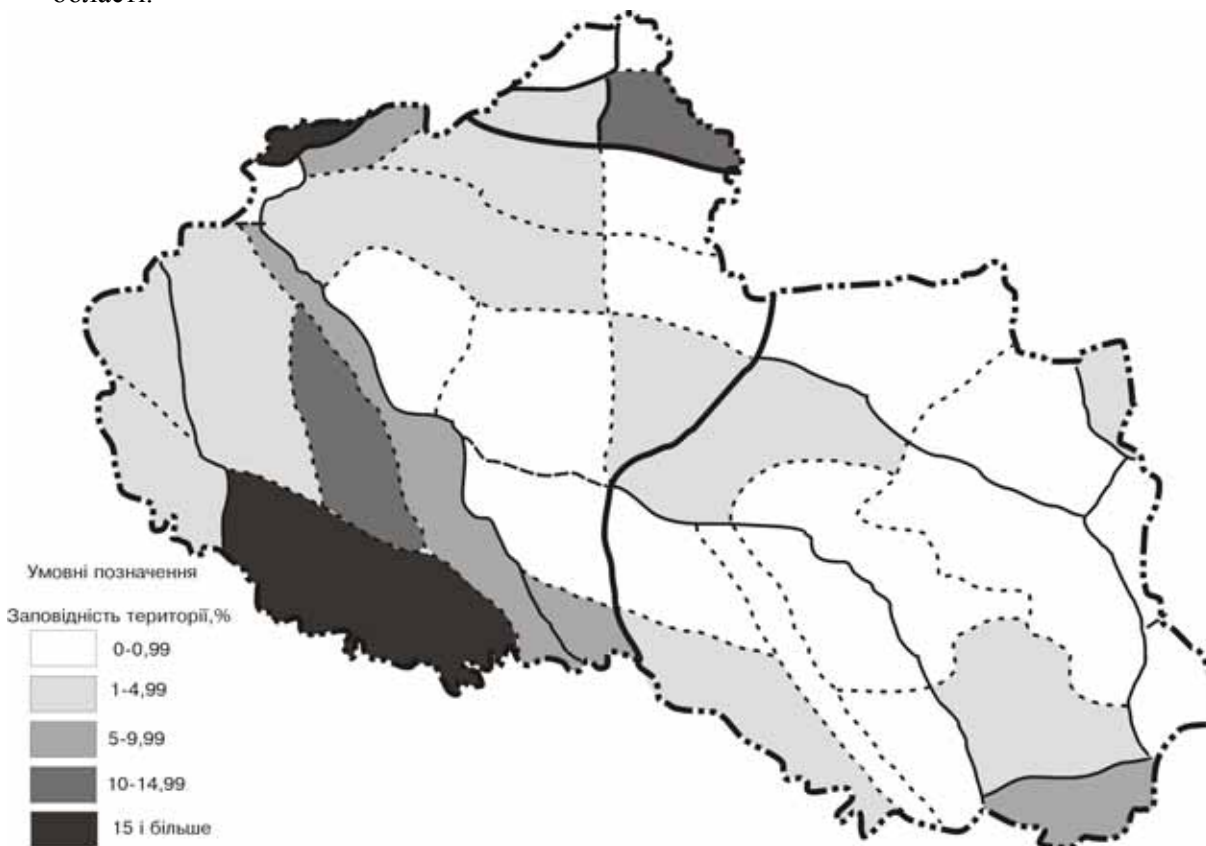

Рис. 2. Ступінь заповідності ландшафтних районів Поділля.

Стосовно базових об'єктів фізико-географічних районів, якими виступають заказники, заповідні зони РЛП, великомасштабні заповідні урочища, то їх запропоновано створити близько 50, у тому числі 35 об'єктів - автором даної публікації. Зокрема запропоновано до створення:

- філіали природного заповідника „Медобори” у мильнівському і збараському ландшафтах Товтрового кряжу та РЛП „Збараські Товтри”;
- Лосятинський ландшафтний заказник та Почаївський РЛП у Вороняцькому ФГР;
- Опільський РЛП, Конюхівський загальнозоологічний заказник та розширення Голицького ботаніко-ентомологічного заказника у Миколаївсько-Бережанському ФГР;
- Залізцівський та Вертелківсько-Мшанецький РЛП, РЛП „Княжий ліс” у Зборівсько-Теребовлянському ФГР;
- Луб'янківський ландшафтного і Білогірський гідрологічний заказники та Верхньогоринський РЛП у Лановецько-Геофіпільському ФГР;
- РЛП „Середньосеретський” у Чортківсько-Кам'янець-Подільському ФГР;
- Вінковецький лісовий заказник та Вінковецький РЛП у Красилівсько-Ярмолинецькому ФГР;

- Джурджівський ландшафтний заказник і Новоушицький РЛП у Верхньоушицькому та Нижньоушицькому фізико-географічних районах;
- Хмільницький РЛП у Калинівсько-Козятинському ФГР;
- Жмеринський РЛП у Жмеринсько-Шаргородському ФГР;
- Шпиківський лісовий заказник, лісовий заказник „Лесяко-Подільська дача” у Браїлів-Тульчинському ФГР;
- Могилів-Подільський і Ямпільський РЛП у Могилів-Подільсько-Ямпільському ФГР;
- Лісовий заказник ”Журавель” у Оратівсько-Монастирищенському ФГР;
- Лісовий заказник „Красний ріг” у Балтсько-Савранському ФГР;
- Ладизинський та Бершадський РЛП у Ладизинсько-Бершадському ФГР;
- розширити Іллінцівський і Дашівський ботанічні заказники у Гнівнвань-Гайсинському ФГР.

Проектування вказаних заповідних територій сприятиме оптимізації функціонально-просторової структури заповідної мережі та істотному покращенню збереження ландшафтного різноманіття у фізико-географічних районах з низьким рівнем заповідності. Однак принципове вирішення проблеми збереження ландшафтного різноманіття знаходиться у площині проектування регіональної екомережі – цілісної природоохоронної системи, шляхом органічного поєднання у ній основних структурних елементів задля збереження і відтворення ландшафтно-і біотичної своєрідності природи Поділля.

Література:

1. Брусак В.П., Гнатюк Р.М., Зінько В.В., Кравчук Я.С. Перспективи формування природоохоронної системи Поділля // Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 1998. - №2. – С. 180-187.
2. Гудзевич А., Баюрко Н., Поліщук В., Стефанков Л. Особливості господарської зони проектованого національного парку на Вінниччині // Наукові записки ТДПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. - №2. – Ч.2. – С. 221-226.
3. Гудзевич А.В. Природно-заповідна Вінниччина. – Вінниця, 2002. – 147с.
4. Заповідне Поділля: краєзнавчі нариси. / За ред.: Денисига Г.І., Любченка В.С. – Вінниця: Видавництво “Тезис”, 2000. – 104с.
5. Заповідні перлини Хмельниччини / під ред. Т.Л.Андрієнко. – Хмельницький: ПАВФ „Інтрада”, 2006. – 220.
6. Мудрак О., Кирилюк Л., Ворона Є. Про необхідність створення національного природного парку „Центральне Поділля”. // Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. №2. Частина 1. – 2004. – С. 226 - 231.
7. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Регіональні ландшафтні парки – основа екологічної мережі Вінницької області // Перший всеукраїнський з’їзд екологів. Тези доповідей. – Вінниця: Універсам – Вінниця, 2006. – с. 306.
8. Пащенко В.М. Гуманістичність екомережі: географічний аспект/ Український географічний журнал – 2004, № 3, С. 29-35.
9. Царик Л.П. Мережа природоохоронних об’єктів і територій Поділля: стан, проблеми, перспективи. // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2006. - №1. – С. 135-142.
10. Царик Л.П. Регіональна екологічна мережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області). – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2005. – 172с.

Summary:

Tsaryk L.P.. TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE PROTECTED NETWORK OF LANDSCAPE DISTRICTS OF PODILLYA: APPROACHES TO ITS SPATIAL-FUNCTIONAL OPTIMIZATION.

The considered problem of saving of landscape variety is especially actual for Podillya, as 50% physical-geographic areas have the degree of protected of territory less than 1%. Only 27% physical-geographic areas have scientifically the level have protected or near to him, that provides saving of landscape variety. Considered system of measures on optimization of territorial-functional structure of the base protected territories for providing of saving of landscape varieties.

Надійшла 10.09.2008р.